

ชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้ (1)

รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เรืองณรงค์¹

กระบี่

จังหวัดกระบี่มีเขตการปกครอง 8 อำเภอ คือ อำเภอเมืองกระบี่ เขาพนม คลองท่อม เกาะลันตา อ่าวลึก ลำทับ ปลายพระยา และเหนือคลอง

กระบี่

กระบี่แปลว่าดาบ หมายถึง ดาบที่ขุดพบ ณ บ้านนาหลวง แขวงเมืองปกาสัย (เอกสารบางเล่มเขียนเป็นปกาสัยก็มี) และนำขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาทางการยกฐานะแขวงเมืองปกาสัยขึ้นเป็นเมืองกระบี่ ตามสิ่งขุดพบอันเป็นนิมิตสำคัญ ตราประจำจังหวัดกระบี่จึงใช้รูปกระบี่ไขว้เป็นสัญลักษณ์

เหตุที่เรียกเมืองปกาสัย เพราะเล่ากันว่าเดิมบริเวณนั้นเป็นที่อาศัยของฝูงกา กาเหล่านั้นมักบินไปโฉบข้ามแดนไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช และบินไปโฉบเหนี่ยวร้องเสียงดังรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก จึงรับสั่งให้ทหารออกไปจับไล่และสืบหาถิ่นที่อยู่ของฝูงกา ในที่สุดทหารเดินทางไปถึงถิ่นดังกล่าว และฝูงกาไม่ได้บินไปโฉบเหนี่ยวหรือร้องเสียงดังรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์อีกเลย ต่อมาบริเวณที่ฝูงกาอาศัยเป็นที่รุ่มร้อนด้วยภูเขา ลำเนาไพร จึงเกิดเป็นชุมชนและเรียกถิ่นนี้ว่าปกาสัย

กระบี่มาจากคำมลายู 2 คำ คือ กือลูบิ (Kelubi) หมายถึง พันธุ์ไม้สกุลเดียวกับสะและระกำ ชาวใต้ทั่วไปมักเรียก “ลูกหลุมพี” บริเวณนั้นคงมี

พันธุ์ไม้ขึ้นชุกชุม อีกคำหนึ่งคือ กัวลาบีหรือกราบิ กัวลาหรือกรา (Guala) แปลว่า ปากน้ำ บี (Bea) แปลว่า เก็บภาษี ซึ่งหมายถึง ปากน้ำเคยเป็นที่ตั้งด่านเก็บภาษีหรือด่านขนอน

เขาพนม

ชื่ออำเภอนี้หมายถึง ภูเขาเป็นปรากฏธรรมชาติมองเห็นเด่นตระหง่านภูเขาสูงที่สุดคือ “พนมเบญจา” ซึ่งอยู่ในทิวเขาภูเก็ต แบ่งเป็นเขตอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ และอำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เขาพนมเบญจาเป็นต้นน้ำของคลองและแม่น้ำหลายสาย เช่น คลองกระบี่ใหญ่ คลองกระบี่น้อย คลองปกาสัย และคลองท่อม เป็นต้น

ชาวบ้านมักเรียกเขาพนมเบญจาว่า “เขานม” คือ มองเห็นภูเขานี้มีลักษณะดังผู้หญิงนอนหงายเหยียดยาว ยอดสูง 2 ยอด คือ ส่วนอกหรือนมนาง ชาวบ้านจึงเรียกเขานม แต่ที่เรียกพนมเบญจาอาจหมายถึง เทือกเขานี้ห้าลูกเรียงรายสลับซับซ้อนกัน จึงเพิ่มคำเบญจา แปลว่า จำนวนห้า บางท่านบอกว่าเบญจาอาจหมายถึงเตียงที่นางนอน เพราะเบญจาหรือมัจฉาแปลว่า เตียง ดังเช่นชื่ออำเภอมัจฉาศรี จังหวัดขอนแก่น แปลว่าภูเขา มีรูปร่างเหมือนเตียงนอน

พนมเบญจาในนิทานชาวบ้าน หมายถึง นางเบญจาสาวสวยลูกชาวประมง ความงามของนางเป็นที่เลื่องลือและเป็นที่ยกย่องของบรรดาหนุ่มๆ

¹ อดีตบรรณาธิการรัฐมิแล ปัจจุบันเป็นกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ราชบัณฑิตยสถาน

ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรืออมมนุษย์ เล่ากันว่ายักษ์ตนหนึ่งแปลงกายเป็นเศรษฐีเฒ่านำขบวนขันหมากมาสู่ขอนาง แต่นางเบญจาไม่ยินยอม และตัดสินใจรับรักกับหนุ่มน้อยซึ่งเป็นพยานาคแปลงกายเช่นกัน

ยักษ์มีความโกรธเป็นกำลัง จึงคว้าขวานทะยานเข้าสู่กับหนุ่มน้อย ยักษ์มีพลังเหนือกว่าสามารถทะลวงฟันจนดาบคู่มือสองเล่มของพยานาคแปลงหลุดกระเด็น ในที่สุดหนุ่มน้อยกลายร่างเป็นพยานาคตามเดิม ยักษ์ใช้ขวานฟาดฟันจนหางพยานาคขาดกลายเป็น “เกาะหางนาค” พยานาคเลื้อยหนีเข้าไปซ่อนในถ้ำพร้อมๆ กับนางเบญจา ยักษ์ได้ยกภูเขาสองลูกมาปักกั้นน้ำไว้ไม่ให้น้ำไหล เมื่อน้ำลดก็จะได้เห็นหนทางที่จะติดตามนางต่อไป บริเวณนั้นจึงได้ชื่อว่า “เขานานน้ำ”

ยักษ์ติดตามมาถึงปากถ้ำเห็นเต้านอนขวางทางอุดปากน้ำ มันจึงใช้ขวานฟาดกระหน่ำลงบนภูเขาข้างถ้ำจนแยกเป็นสองท่อนตรงเตี้ยนอนของนางเบญจาพอดี ยักษ์จึงคว่ำร่างของนางและปล่อยให้พยานาคนอนคืนทรมนทรมาย ภายหลังอ่าวบริเวณนั้นจึงชื่อว่า “อ่าวพรากนาง” และเพี้ยนเป็น “อ่าวพระนาง” มาจนทุกวันนี้ ถ้ำที่นางแอบซ่อนตนเรียกว่า “ถ้ำนาง” ส่วนพยานาคภายหลังกลายเป็นภูเขาเรียก “เขาพระ” หรือ “เขาพราก” มาจนทุกวันนี้

ฝ่ายยักษ์มีชัยชนะจึงเหาะทะยานโอบอุ้มนางเบญจามาในนภากาศ ระหว่างทางนางร้องรำคร่ำครวญ เมื่อยักษ์เพลอตนนางจึงตัดสินใจกระโดดหนีลงมาสู่พื้นดิน ในที่สุดนางเบญจาก็ถึงแก่ความตายโดยทอดร่างนอนเหยียดยาวกลายเป็นเขาพนมเบญจามาจนทุกวันนี้ ส่วนยักษ์มีความโศกเศร้าเสียใจก็เหาะทะยานลงมาแบบดั่งพสุธา ไบหนักของมันกระแทกหน้าผาลูกหนึ่งและดับชีวิตทันที ต่อมากลายเป็น “เขาน้ำยักษ์”

ฝ่ายบรรดาขันหมากเศรษฐีเฒ่าหรือของยักษ์แปลงที่เล่ามาข้างต้น ภายหลังกลายเป็น “เกาะขันหมาก” รวมทั้งขบวนของยักษ์กลายเป็น “เกาะหัวขวาน” เป็นต้น

อ่าวพระนางมีหลายตำนาน นอกจากตำนานที่เล่ามาข้างต้นแล้วยังมีอีกตำนานเล่าว่าพระนาง คือ เทพธิดาองค์หนึ่ง และเป็นน้องสาวเทพธิดาพีพี (เกาะพีพี) ต่อมาเมื่อเทพบุตรหลายองค์หมายปองพระนางเป็นคู่ครอง เทพบุตรเหล่านั้นปัจจุบันคือ เกาะบิตะ (คำว่าบิตะเป็นคำมลายู หมายถึงพูดได้ตอบหรือหมายถึงแปงทาหน้า) รวมทั้งเกาะปู เกาะขวาน และเกาะหางนาค ในที่สุดพระนางปลงใจรักเทพหางนาค แต่พี่สาวหรือเทพธิดาพีพีไม่เห็นด้วย พร้อมกับขว้างขันหมากทิ้งลงทะเล พระนางจึงตรอมใจตาย และกลายเป็นอ่าวพระนางมาจนทุกวันนี้

คลองท่อม

เดิมเรียกว่า อำเภอกลองพน (พนเป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง สกุลปาล์ม) เพราะตัวอำเภอดั้งอยู่ที่ตำบลคลองพน ต่อมาย้ายตัวอำเภอมาอยู่ที่ตำบลคลองท่อม จึงเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอกลองท่อมมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2460

คลองท่อมเคยเป็นที่ตั้งชุมชนโบราณ ชาวบ้านมักขุดพบลูกปัดและโบราณวัตถุหลายอย่าง จึงมีนิทานเกี่ยวกับผู้คนนำสิ่งของมีค่าลงเรือหนีข้าศึกเมื่อมาถึงบริเวณที่เป็นคลองท่อมปัจจุบัน ก็เอาสิ่งของมีค่านั้นมาทิ้งไว้ พุฒตามภาษาถิ่นได้ว่า “มาทุ้มไว้” ภายหลังคำว่า ทุ้ม เพี้ยนเสียงเป็นท่อม จึงเป็นชื่อ “คลองท่อม” มาจนทุกวันนี้

คลองท่อมมี “ควนลูกปัด” อยู่บริเวณใกล้วัดคลองท่อม ชาวบ้านพบลูกปัดสีต่างๆ มากมายเข้าใจว่าคงเป็นแหล่งลูกปัดและแหล่งค้าขายลูกปัดครั้งโบราณ มีนิทานเล่ากันว่า เจ้าเมืองชื่อขุนสาหระ (ฟังดูเป็นคำมลายู) หนีข้าศึกชาวชวามาอยู่ที่บริเวณคลองท่อมปัจจุบัน ต่อมาธิดาขุนสาหระมีชู้ขุนสาหระโกรธมากจึงขังธิดา และขังไว้ใต้อูโมงค์พร้อมด้วยทรัพย์สินที่ถูกทำลายเกลื่อนกลาด ขุนสาหระสั่งบริวารให้เผาบ้านเรือน และทิ้งหรือทุ้มผู้ต้องโทษรวมทั้งทรัพย์สินดังกล่าว จากนั้นจึงเดินทางไปตามลำคลองสาขาแม่น้ำตาปีปัจจุบัน จนกระทั่งพวก

ชาวตามมาทัน ภูเขาบริเวณนั้นจึงมีชื่อว่า “เขาชาวปราบ” คลองที่ขุนสาแหระหนีหายไปทางฝั่งตะวันออกนั้น ต่อมาเรียกว่า “คลองกุแหระ”

ชาวบ้านเล่าว่า เนินดินที่เคยเป็นอุโมงค์ขังธิดาขุนสาแหระ และซุ้มรวมทั้งฝั่งทรัพย์สินมีค่า เมื่อขุดดินบริเวณนั้นมักพบเนื้อดินเหมือนดินถูกไฟไหม้ และพบลูกปัดรวมทั้งวัตถุโบราณอื่นๆ

เกี่ยวกับเขาชาวปราบนั้น มีนิทานเล่าถึงดาวปราบ มีลูกชายชื่อนูญ วันหนึ่งดาวปราบไปขอ “นาง” ลูกสาวตายมดิ่ง แต่ตายมดิ่งเคยสัญญากับพญานาคว่า เมื่อนางโตเป็นสาวแล้ว จะให้นางแต่งงานกับลูกชายพญานาค ในที่สุดเมื่อถึงวันแต่งงานลูกชายดาวปราบและลูกสาวตายมดิ่งพญานาคโกรธมากจึงแผลงฤทธิ์เข้าทำลายพิธีแต่งงานดาวปราบเห็นตายมดิ่งพาลูกสาวหนี ตะแคงใจไม่พอใจเลยกระซอกดาบทั้งคู่วางไปหมายจะฆ่าตายมดิ่ง แต่ดาบปลิวร่อนไปตกตรงบริเวณปัจจุบันที่มีชื่อหมู่บ้านและชื่อลำน้ำว่า กระจับปี่น้อย และกระจับปี่ใหญ่

ขณะเหตุการณ์กำลังสับสนวุ่นวาย มีพระฤๅษีตนหนึ่งซึ่งบำเพ็ญตบะอยู่ใกล้ๆ บริเวณนั้นปรากฏกายหมายห้ามปรามเพื่อให้ศีกยุติ แต่ยิ่งห้ามเหมือนยิ่งยุ พระฤๅษีเลยตบะแตกจึงสาปผู้คนและสิ่งของต่างๆ กลายเป็นหินมาจนทุกวันนี้ เช่นเรือนหอกลายเป็นถ้ำพระนาง ข้าวเหนียวกวนเลี้ยงแขกหรือกลายเป็นสุสานหอยและพญานาคกลายเป็นภูเขาหางนาค

เกี่ยวกับชื่อหมู่บ้าน ชื่อลำคลองกระจับปี่น้อย และกระจับปี่ใหญ่ ยังมีเรื่องเล่าต่างไปว่า ครั้งหนึ่งยักษ์และมนุษย์ต่างมาหลงรักธิดาเจ้าเมืององค์เดียวกัน จึงมีการต่อสู้ชิงรักหักสวาท เพราะต่างมีฤทธิ์เดชเลยใช้อาวุธวิเศษสาธิตเข้าหากัน ในที่สุดถึงแก่ความตายทั้งคู่และกลายเป็นภูเขาคนละฟากฝั่งภูเขาถูกโต คือ ยักษ์ และภูเขาถูกเล็กคือมนุษย์ ดาบของยักษ์ตกอยู่บริเวณนั้นกลายเป็นหมู่บ้านและคลองกระจับปี่ใหญ่ ส่วนดาบของมนุษย์กลายเป็นหมู่บ้านและคลองกระจับปี่น้อยมาจนทุกวันนี้

ขอย้อนกลับมาพูดถึงชื่อคลองท่อมอีกครั้ง ชื่อนี้อาจมาจากชื่อต้นกระท่อม ชาวได้มักเรียก “ต้นท่อม” เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบคอกหนา กิใบแล้วมีอาการมีนเมา จึงเป็นยาเสพติดชนิดหนึ่ง อีกประการหนึ่งคำว่า ท่อม มีเสียงใกล้เคียงกับคำมลายูว่า “ตารุม” (Tarum) แปลว่าต้นชะคราม เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ดอกเป็นช่อสีแดง ดอกเล็ก ผลกลม ต้นมีรสเค็ม ใช้ทำยาได้ มักขึ้นงอกงามในดินชายเลน

เกาะลันตา

อำเภอนี้เคยมีฐานะเป็นแขวงขึ้นกับอำเภอคลองพน เมืองปกาไส ปีพุทธศักราช 2444 ยกฐานะเกาะลันตาเป็นอำเภอ ต่อมาทางราชการพยายามเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเกาะลานตาอย่างคำไทยแท้ แต่ไม่สำเร็จ เพราะชาวบ้านเรียกเกาะลันตามาจนชินแล้ว

ลันตา (Lantar) เป็นคำชวา-มลายูโบราณ หมายถึง ที่ย่างปลา ทำด้วยไม้ รูปทรงสี่เหลี่ยมคล้ายโต๊ะ โดยจุดไฟข้างล่างและเรียงปลาข้างบน คำมลายูอีกคำหนึ่งว่าปือลันตา (Pelantar) แปลว่า เรือนยกพื้นหรือเรือนมีนอกชาน และอีกคำหนึ่งว่ารันเตา (Rantau) หมายถึง ชายทะเล

ที่ตั้งตัวอำเภอเกาะลันตา เรียกว่า “ตลาดศรีราชา” ชาวเลเรียกว่า “ป่าไทรายา” แปลว่า หาดเจ้านายหรือหาดใหญ่ ป่าไทร = ชายหาด ทราย = เจ้านาย, กว้างใหญ่

เกาะลันตา ประกอบด้วยเกาะเล็กหลายเกาะ ชื่อเกาะมักเป็นคำมลายู เช่น เกาะตะละเบ็ง มาจากคำว่าตะโลละกำเบ็ง แปลว่า อ่าวแพะ ตะโลละ = อ่าว กำเบ็ง = แพะ เกาะเหลาจินจิน แปลว่าเกาะแหวนเหลา มาจากคำว่า ปูเลา = เกาะ จินจินหรือจินจิน = แหวน

หมู่เกาะที่นักท่องเที่ยวรู้จักดี คือ เกาะพีพี คำมลายูว่าปูเลาปีอะปี ปูเลา แปลว่า เกาะ, ปีอะปี แปลว่า ต้นตะบูนขาว มักขึ้นตามชายเลนริมน้ำเค็ม

ต้นไม้ชนิดนี้โคนต้นเป็นพุ่ม เปลือกบาง ผลโตขนาดผลส้มโอ สีน้ำตาล ต้นกระบูนก็เรียก

อ่าวสวยงามอีกแห่งหนึ่งของกระบี่ คือ หาดมาหยาหรือตะโละมายา ตะโละ แปลว่า อ่าว มายา หรือมาหยาเป็นคำมลายูยืมคำสันสกฤต แปลว่า งาม ดังภาพลวงตา หาดแห่งนี้เคยใช้เป็นที่แสดงภาพยนตร์เรื่อง “The Beach” แต่ถูกชาวบ้านและนักท่องเที่ยวนิยมชมชอบชาติพากันคัดค้าน ในที่สุดก็พ่ายแพ้อิทธิพลของนายทุน

อ่าวลึก

เดิมเรียกว่า แขวงปากลาวหรืออำเภอปากลาว คำว่าปากลาวเป็นคำซ้อนระหว่างคำไทยและคำมลายู คือ ปากน้ำซ้อนกับกัวลาหรือกรา (Gular) ต่างแปลว่าปากน้ำ จากคำว่า ปากน้ำกัวลาพูดอย่างรวดเร็ว กลายเป็นปากลาวในที่สุด

ต่อมาทางการเห็นว่าที่ตั้งอำเภอปากลาวอยู่ใกล้อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา จึงย้ายตัวอำเภอปากลาวไปตั้งที่ตำบลอ่าวลึกได้ แล้วยกฐานะเป็นอำเภออ่าวลึกมาตั้งแต่ พ.ศ.2521

คำว่าอ่าวลึก น่าจะตรงกับความหมายคำมลายูว่า ตะโละดาลัย (Taluk dalam) ตะโละ = อ่าว ดาลัย = ลึก

ลำทับ

ชื่ออำเภอนี้หมายถึงทับหรือกระท่อมที่ปักชั่วคราวของผู้บุกเบิกครั้งแรก ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำลำทับ เดิมเป็นชื่อตำบลขึ้นกับอำเภอคลองท่อม ยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2536

อำเภอลำทับเคยอุดมด้วยช้างป่า เจ้าพระยานครน้อยแห่งนครศรีธรรมราชเคยส่งคนออกมาตั้งเพนียดคล้องช้างที่เขตลำทับ และส่งช้างไปขายต่างประเทศโดยลงเรือที่เกาะลิบงเขตเมืองตรัง เส้นทางคล้องช้าง เลี้ยงช้าง และส่งช้างไปขายเรียกกันว่า เส้นทางพระยานครค้าช้าง

ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน พ.ศ.2501 มีการพบ

ช้างเผือกเชือกแรก ที่คล้องได้จากบ้านป่าหนองเต่า ตำบลลำทับ ปัจจุบันคือ บ้านป่างาม ตำบลดินอุดม อำเภอลำทับ และถวายนามช้างเผือกว่า “พระเศวต-อดุล” เดชพาหนะภูมิพลนพนาถบารมี ทูตยศเสวตกรีกมูทพรโรณภาสฯ

ปลายพระยา

อำเภอนี้เกิดจากรวมตำบลปลายพระยา ตำบลปากน้ำ และตำบลเขาเขน ซึ่งเดิมอยู่ในเขตอำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี จัดตั้งเป็นอำเภอปลายพระยา

เดิมที่ตั้งตำบลปลายพระยาเรียกว่า บ้านวังจำ บริเวณนั้นอยู่ไม่ไกลจากบ้านปากยาหรือบ้านปากหย้า ซึ่งมีแหล่งลำห้วย และย่านใกล้เคียงต่อแดนกับอ่าวลึกตรงที่มีชื่อว่าคลองยา ดังนั้นบริเวณอยู่เลยปากยาหรือปลายคลองยา ชาวบ้านจึงเรียกว่า ปลายยา ภายหลังเพี้ยนเสียงเป็นปลายพระยา

เหนือคลอง

อำเภอนี้เกิดจากรวมตำบลเหนือคลอง เกาะศรีบอยา คลองขนาน คลองเขม่า โคกยาง ตลิ่งชัน ปกาไส และห้วยยูง ตำบลเหนือคลอง หมายถึงบริเวณที่ตั้งชุมชนอยู่เหนือลำน้ำหรือลำคลอง เช่น คลองปกาไสมาตั้งแต่อดีต ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านเหนือคลอง และยกฐานะเป็นตำบลและกิ่งอำเภอ จนกระทั่งเป็นอำเภอเหนือคลองมาตั้งแต่ พ.ศ.2539

คำขวัญจังหวัดกระบี่ - “หอยเก๋า เขาตะเห่กัน ธารสวย รวยเกาะ เพาะปลูกปาล์ม งามหาดทราย ได้ทะเลสวยสด มรกตอันดามัน”

คำขวัญเดิม - “กระบี่เมืองน่าอยู่ผู้คนน่ารัก”

ตราประจำจังหวัดกระบี่ - รูปกระบี่ไขว้ มีภูเขาเป็นฉากอยู่เบื้องหลัง (เขาพนมเบญจา) และมีทะเลอยู่เบื้องหน้า (ทะเลอันดามัน)

